

מדתורתך לא צטייתי

בשיחה עם ראש אחד מבתי המדרש החדשניים הוא הסכים שבפרטים יסודיים מסוימים יש לתלמידיו עמדה, שגם לדעתו היא מוטעית, והסביר שקיים הבדל יסודי בין הדור הבוגר, שגדל על יסודות מוצקים והפנים אותם, לבין הדור הצעיר שאיננו חי את הדברים. האבחנה נכונה כמובן, אך השאלה היא האם זו גזירה משמיים. ואולי אדרבה מציאות זו מחזקת את התביעה לחזרה אל הדרך הסלולה.

זאת ועוד, כאשר הסגנון ביקורתי קשה ואולי בלתי אפשרי לבנות דמויות שיקרינו בטחון, כי אין שום נושא הנלמד בהכרה שלימה, שהרי בכל מצב נותר מחסום ה"אני" הספקני והביקורתי. יכול האדם לעסוק שנים בתורה, בלא להכיר ולהפנים, שאלו דברי אלוקים חיים. וכשם שהמתמטיקאי איננו משולש, כך יכול התלמיד ללמוד חסידות, לעולם לא יהיה חסיד. לדעתי, גם מבחינת כח המשיכה לתלמידים האכזבה תבוא במהרה. אם בשלב ראשון ינחלו המוסדות הצלחה בשל החידוש והפתיחות, הרי שכאשר יפוג החידוש, יתברר, שאין בכוח למלא מצברים במטען רוחני אמיתי ועמוק.

הישיבה הייתה בכל הדורות מוסד מרכזי, הלב והמוח, ותרם תרומה מכרעת לקיומו הרוחני של עם ישראל, ואף לקיומו הפיסי, כי הא בהא תליא, "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן". ולכן המשך קיומו חיוני.

עם ישראל ממשיך לחפש, תשובות לבעיותיו הרוחניות. חידושים מהפכניים ברוח הזמן לא יביאו מזור. רק תורה המבוססת על יסודות איתנים היא זו שתתן בסופו של דבר את המענה הנכון.

יש לחזק את הקיים. הקנקן צריך להיות חדש, הכלים בהם צריכים אנו לפעול צריכים להיות המודרניים ביותר, השפה צריכה להיות מעודכנת וצחה, וההתייחסות לבעיות הזמן צריכה לבוא מתוך אותנטיות ונאמנות מוחלטת למקור המקודש. שמעתי בשם רב חשוב, המטרה אינה להביא את הרמב"ם אל העם, אלא להביא את העם אל הרמב"ם. האתגר גדול ומורכב, אך נמשיך להאמין כי הוא אפשרי. תורת ארץ ישראל אין משמעותה דילול מסרים, אלא אדרבה העמקתם, במטרה להגיע באוירא דארץ ישראל להשגות רוחניות גבוהות יותר. לא מהפכה של חידוש דרושה לישיבות, אלא רענון התכנים מתוך תוספת קדושה.

מזנוחך לא נטידי

חברת ראשונה

ירושלים תובב"א
שבט תשס"ח

"התלמוד הבבלי נקבע בחתימתו לעמוד הימיני אשר כל בית ישראל נשען עליו בהליכות חייו הכלליים והפרטיים... הספר הנותן חוק ומשפט בחיים ובפועל, ולפי אותה המידה גם כן הנותן נשמה ורוח בעם כולו בהמון הופעת רגשותיו והלך רוחו המקודש, אחרי אשר נאצרו בו כל המכמנים כולם, כל הדעות וכל השיטות, שהם אחדים במקורם העליון בתוכנם הנאצל, אשר על ידו רואים את חזון הקודש של 'אלו ואלו דברי אלוקים חיים'". (מין הרב זצ"ל)

מתפרסמים כאן מכתבים ומאמרים מהרבנים שליט"א, הבאים לעורר את הציבור על דבר שיטת לימוד המיוחדת בימים אלה תחת שמות משתנים¹. רבים חושבים בתמימות שזו עוד דרך של לימוד המשנה והתלמוד בישראל, שהיא טובה לקרב צעירים ללימוד התלמוד. הלומד נדמה לו שהוא עוסק בגמרא הפתוחה לפניו, כשבאמת אינו נוגע בה כלל כי שיטה זו היא גישה פסולה, זרה לרוח ישראל סבא, הפוגעת בקדושת התלמוד ע"י שהיא מסרבת לראות את הגמרא כיציקה אחת, ניגשת לתורה באמות מידה נוכריות ביקורתיות, מקרבת חלק ודוחה חלק בבחינת שמועה זו נאה וזו אינה נאה, ובאופן זה מסלפת ועוקרת את אמונת סמכותה האחדותית האמיתית של תורה שבעל פה, חיי עולם הנטועים בתוכנו, היא רוח ד' המופיעה ברוח הקודש של חז"ל והמהלכת בשיבותינו הקדושות, דווקא בפלפול האמיתי דסתמא דתלמודא דקודשא בריך הוא חדי ביה, ודווקא ככל מסורת רבותינו הקדושים, ראשונים ואחרונים כמלאכים וככל דרכי תלמודם האמיתיות בהם עם ישראל חי ויוסיף ויחיה עד בלי די, ויתקיים בו העם ההולכים בחושך ראו אור גדול – אלו בעלי תלמוד².

¹ "רבדים", "נשינתם", "דברת כס", "דעת דורות", "בוניך – שירותי חינוך" ואולי עוד.
² משנת ר' אליעזר

קרן חוסן ישועות

הערות ותרומות ניתן לשלוח ל:
ת.ד. : 3791 ירושלים
תא קולי להשארית הודעות:
050-7932448
נא להשאיר שם ומספר טלפון לחזרה
דואר אלקטרוני: yoel-ni@zahav.net.il

"הגידול הנשמתי שבישראל, כשהוא הולך בלא מפריע, מוצא הוא את עצמו מותאם בכל תוצאותיה הקיצוניות של עמלה של תורה, והוא משוטט בים גדול זה וחש בתוכו את יסוד חייו, כדג השט במים.

כל זרות של דעה שנקלטת מחוץ למחנה ישראל, עפ"י הערכים הנבדלים של קליטתה בעומק הנפש, מונעת היא את עצמיות החיים מהתפשטותם השלימה, והגבורה התורית מתחלשת, והגדלת הפלפול ומסקנותיו נעשים דברים זרים אל הרוח.

וזאת היא עת צרה פנימית, חולי וקצף, שעתידיים ישראל להיגאל ממנה, כי ד' בדד ינחנו ואין עמו א-ל נכר. הלכות אינן בטלות, שנאמר "הליכות עולם לו", ותוצאותיו מקדם כימי עולם". (מרח הרב זצ"ל)

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court

בעה"ת ש"ח, ר"ח שבט התשס"ה
ה'תשס"ה/165-21

שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

"בני יורה דעה ובני יבין שמועה"

כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו, כי מלאך ה' צבאות הוא. ודרשו חז"ל אם דומה הרב למלאך ה' תורה יבקשו מפיהו, ואם לאו, תורה אל יבקשו מפיהו. והנה מלבד ההוראה הפשוטה המורה על הדרישה החדה והנחרצת, שאם יראתו קודמת לחכמתו, אז הוא ראוי והגון ללמד השמועה ולהעתיקה מדור לדור, ואם לא אל יבקשו מפיהו. יש לעמוד על הדמיון שדימוהו "למלאך ה' צבאות" דווקא, וכבר עמד ע"ז הרב בינה לעתים, ופירש שהדמיון למלאך, הוא לומר שהרב עומד לפרש לתלמידים את הלימוד, עד ששיגו הבנתו, ולא רץ ונמרץ אלא כמלאך שנקרא "עומד".

ועפ"י דרכו י"ל, אם דומה הרב למלאך, היינו שעומד על דברי חכמינו ע"ה מבלי לסטות מהם ימין ושמאל ח"ו, זה הוא הרב הראוי להעביר את השמועה לתלמידים, ותורה יבקשו מפיהו, אבל אם הוא נוהג בדברי חז"ל מנהג בני אדם, ומהלך ימינה ושמאלה לפי דעתו והגיונו, ושולח ידיו ופוגע בקדשי ישראל, תורה אל יבקשו מפיהו.

וכמה נצטערתי לשמוע על שקמו אנשים המתחכמים ללמד עפ"י שיטות מקרוב באו אשר לא שערום רבותינו, וכפי שכתבו גדולי הדור על בעלי שיטת "הרבדים" – ושיננתם, אשר מעיזים לדרוש דרשות של דופי, ומסיתים את צעירי הצאן לסור מדרך התורה, ומעלימים דרכם באופנים שונים כדי להטעות את הבריות כאילו יש כאן שיטת לימוד, והגדילו לעשות באשר נתלים באילנות גדולים, באומרים שכך היא שיטת הלימוד הספרדית מאז מתמיד, ודבריהם מהבל ימעטו, ויש להורות במפורש לכל צעירי הצאן להיזהר על נפשם ולהתרחק משיטות אלו בתכלית הריחוק, וללמוד בדרכים הרגילות אותם קיבלנו דור אחר דור, מבלי לשלוח יד ח"ו בדברי חז"ל, שבתלמודים ובמדרשים ובדברי ראשונים ואחרונים, ולקיים בנפשנו: ועשית ככל אשר יורוך, לא תסור מן הדבר אשר יאמרו לך, ימין ושמאל.

וקוראים בזה לבעלי השיטה הזאת, שיכירו באמת וישמעו לקול חכמי הדור, ויפרשו מדרך זו, ויטלו שכר על הפרישה.

ואל ראשי המוסדות והמלמדים אנו קוראים לפקוח עינם ולבם, ללמד לצאן קדשים את התורה והמסורה, בקדושה ובטהרה, כפי שנמסר לנו מדור לדור עד למשה רבינו מפי הגבורה, ולא יסורו מדבר אמת, בפתילים וחותמות, ותהי התורה נרשמת, לעד חיה וקיימת, ויקיימו בנפשם הכתוב, אם לא תדעי לך היפה בנשים, צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים. הם רועי ישראל הנאמנים אשר מימם אנו שותים, ותורתם אנו לומדים והיא שעמדה לאבותינו ולנו בכל הדורות ובכל הגלויות, והיא שתעמוד לנו גם עתה, והיא שתוליכנו קוממיות אל המנוחה ואל הנחלה, בשוב ה' שיבת ציון בשובה ובנחת, בישועה ורחמים במהרה בימינו אמן.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

ע"ה שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל

אני חסידך רבני אוריאל
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
בד"ר אוריאל גולדמן
אשרת יוני

מתוך דברים שאמר הראשל"צ הרה"ג מרדכי אליהו שליט"א³
בשיעורו ביום חמישי ח"י אדר א' תשס"ג
בכולל בביהכ"נ "היכל יעקב"

בס"ד

ז' בטבת התשס"ח

"משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים מסרוהו וכו'". וכך עוברת התורה מדור לדור במסורת כפי שקבלה ותורה זו לא תהא מוחלפת. ומי שעושה חדשות בעל מלחמות, לפי שכל שינוי מהמסורת כפי שנמסרה התורה על פה, אחריתו מי ישרונו, וכבר רבים חללים הפילו אותם שרצו לשנות ממסורת הלימוד וההלכה, כדוגמת בעלי ביקורת המקרא, הקונסרבטיבים, והרפורמים, הצדוקים והקראים שקדמו להם.

בשנים האחרונות החלו לשלוח יד במסורת לימוד התורה שבעל פה בשיטה חדשה שקוראים לה שיטת ה"רבדים" – ושננתם שיש בה ח"ו לערער את ההלכה הצרופה ואת האמונה בחכמי התלמוד ועוד. והדבר נעשה במסווה של לימוד תורה בשיטה חדשה, ולצערנו פשתה המשפחת בקרב מכוני הוראה בישיבות הסדר, באולפנות ובקודש פנימה. וכבר התריעו על כך גדולי ישראל.

על כן באנו להזהיר שלא להתפתות וללמוד בדרך זו, להתרחק מכל החכמים בעיניהם ולא להתקרב אל פתח ביתם וק"ו שלא להכניסם בקרב לומדי התורה. ולמזהיר ולנוהר תהא ברכת טוב.

בברכה,
אליהו בקשי-דורון
הראשון לציון
ונשיא מוסדות "בנין אב"

גם מהלשון של הגמרא לומדים הלכה. יש אחד, שכחתי את שמו, הוא מלמד רבדים. "רבדים" קרא את זה. את הגמרא, עשה ממנה רבדים ופרסם שאני הסכמתי לו. לא היו דברים מעולם, אני התנגדתי אליו. אז מה הוא אומר? יש סלקא דעתין ויש מסקנה. הסלקא דעתין זה אמר אחד מהילדים, המסקנה זה רב אשי. לפעמים גם רב אשי אומר בטעות את הסלקא דעתין ואחר כך רבינא חוזר בו. אמרתי לו: "מה אתה משחק עם תנאים, עם אמוראים, ברבדים? מה זה השיגעונות האלה?" אמרתי לו: "אנחנו מהסלקא דעתין של הגמרא לומדים הרבה הלכות, מה אתה מבלבל את המוח?"

אחד מהרבנים הצעירים המודרנים הביע איזו השקפה זרה, כשדיברו עם רבינו הגר"ד סולוביצ'יק על כך ואמרו לו – והלא פלוני איננו עם הארץ, הגיב רבינו תיכף ומיד ואמר: שקימת אפשרות שאחד ידע את כל הש"ס כולו בע"פ ועדיין יהיה בבחינת עם הארץ, היות שחסרים אצלו ההרגשות וההשקפות של חכמי התלמוד. (לקוטי הנהגות להרה"ג שכתר)

³ הקלטת הרשמית בתכנית בערוץ 7 י"ה אדר א' תשס"ג

שמועה לא טובה מעבירים עם ה', על אנשים בני בליעל שיצאו לדרוש דרשות של דופי ומסיתים את צעירי הצאן לכפור בתורה וכינו את כפירתם בשם לימוד "רבדים" ו"שננות" להטעות את הבריות כאילו יש כאן שיטת לימוד, ותמימים עלולים להתפס ברשתם. ובאו לחלוק על רבינא ורב אשי שהיו סוף הוראה, כדרכם של הקונסרבטיבים שהתחיל בראשית דרכם זכריה פרנקל ומתחילה שם מסווה על פניו, אבל גדולי וצדיקי הדור הכירו את הריקבון שבדבריו. ובעוונותינו הרבים הצליחו להעביר מליונים מאחינו על דתם.

ולכן כדי לגדור גדר שלא תתפשט שיטתם הרעה, יש לכל מוסד שמחנך: ישיבות תיכוניות, ישיבות הסדר, מכונים להוראה, ישיבות גבוהות ובתי ספר, לפטר מיד כל מי שחשוד על למידת דבריהם, וקל וחומר שיש לפטר מיד מורים שמלמדים ביקורת המקרא רחמנא ליצלן, ולהכריז שכל מוסד שלא יקבל את הדברים, יש לאסור להורים לשלוח תלמידים לשם, וכן כל תלמיד עצמו יחפש מקומות לימוד אחרים.

ואף שעל ידי כך אולי ייצא להם הפסד כספי, חייבים לבזבז כל ממונם אפילו על איסור לאו, קל וחומר על עקירת התורה.

וכן אסור לרמיי"ם להמשיך בעבודתם במקומות אלו שלא יקבלו הדברים.

וכל מקום שמלמדים הסטוריה יהודית, יש להקפיד ולקבל מורים שיביאו המלצה מרב חשוב, שמלמדים על טהרת הקודש ולא נדבק בהם כלשהו מכופרי התורה שבכתב ותורה שבע"פ.

אביגדור הלוי נבנצל

דב ליאור

עקיבא הכרמי

אברהם דב אורבך

ישעיהו מייטליס

יעקב יוסף

זלמן נחמיה גולדברג

שלמה פישר

יהושע רוזן

נ.ב. בר מכל דין הרי חזותו של העוסק ומחבר הדברים האלה מוכיחה עליו שהוא עם הארץ גמור כמו שמתברר לכל הקורא את דבריו האויליים. וכבר הודעתי ברבים חטאת האנשים וגודל המכשלה בדרכם הנלוזה בספרי "דרשות ישי" סימן ט"ו ובהשמטות שם, נתבארו הדברים היטב.

שלמה פישר

דב ליאור

⁴ פורסם לראשונה בכ"א אדר א' תשס"ג

אשר זעליג וייס

כגן 8

פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

תאריך: ט' כסלו ס"ח

הנני מביע את כאבי הגדול ואת מחאתי הנמרצת על "שיטת רבדים" (או בשנוי שמותיה). שיטה זו והחומר שמופץ על ידי הוגיה ומחולליה יש בה קריעת איברים מגופה של תורה, וקיצוץ בנטיעות של עץ החיים. כל התלמוד שבידנו הבבלי והירושלמי ניתנו בסיני, המשנה והגמרא כולם קדושים כולם טהורים, וכל בנין ההלכה נשען על שורה אחת בגמרא: מי הוא זה שיהיה ויעיז לומר, שמועה זו נאה ושמועה זו אינה נאה, הס מלהזכיר. אסור ללמוד בשיטה זו, אסור לסייע בהפצתה, וכל השומר נפשו ירחק ממנה. להשומע ינעם ותבוא עליו ברכת טוב.

הכותב וחותם בכאב לב ויסורי נפש
על בזיון כבוד התורה והשפלתה

ב"ה

י"ח שבט תשס"ח⁵

ב"ה כסלו תשס"ח

שיטת הרבדים (או בשנוי השם) שורפת את התלמוד

"שיטת הרבדים" (או בשנוי השם) היא שיטת המחקר האוניברסיטאי הכופר בנאמנותם לאמת של חכמי ישראל בדור חתימת התלמוד, לגבי השיטות שהיו ברובד הקודם להם. רצונם להציג לפני התלמידים את הפער בין השיטה המקורית, שנמצאת ברובד מדרשי ההלכה (דרך משל) לשימוש שנעשה בה על ידי רבינא ורבנן סתימאי, שחתמו את התלמוד. (שכביכול איש אינו יודע מי הם ומצווה לפרסם את "שגיאותיהם").

אנשי האוניברסיטה טוענים שחותמי התלמוד עשו ככל העולה על רוחם ולכן כולנו, כל הלומדים והגאונים מתפלפלים לחינם, שהרי מסקנות התלמוד ממילא שקריות הן, ומעקמות את הדברים.

אני מצטרף לגדולים השוללים את שיטת "הרבדים (או בשנוי השם)" הרעה, ולאזהרתם הישרה: בכל ישיבה שיפיצו את הרוח הרעה כנגד קדושתו של התלמוד, יראת השמים של התלמידים תשחת לגמרי.

בסיס ההלכה של הרמב"ם והשו"ע הנובע ח"ו מאותם טעויות לא יחייב אף אחד. בזה נהפוך את התלמידים התמימים ל"חוקרים" המוחקים ושורפים את התלמוד בלבבם, בעוד תלמידנו הטהורים מבקשים דעת ורגש, נועם ועוצמה של אמת.

הרב צפניה דרורי

⁵ פורסם לראשונה בתאריך ט' אדר ב תשס"ג

נתבקשתי לכתוב הסכמה לתכנית הלמודים "ושננותם" המיועדת ללמוד משנה לגיל הצעיר. לאחר בדיקה על מחבר התכנית ד"ר היימן הנני בא לכלל מסקנה שאין ליתן הכשר לתכנית היות שבעליה התבטא בתכנית ה"רבדים" שלו על חכמי התלמוד ועל סתמא דגמרא שזה לא מחייב, וכן כמה בטויים נוספים שיש בהם לפגום בקדושת תורה שבע"פ.

אי לכך אין לסמוך על אדם שמגלה זלזול בחכמי הגמרא כאלו אין זו תורה שבע"פ אמיתית. לכן יש להקפיד שמחברי תכניות של למודי קדש יהיו אנשים שמזדהים עם מסורת חז"ל לדורותיה, על כל חכמי התורה ומפרשיה כפי שמקובל היה בישראל עד כה.

הרב דוב ליאור
רב העיר

לימוד משנה מתוך אמונה (להוציא משיטת "רבדים-ושננות")

בודאי זו משימה קדושה להאהיב את לימוד המשנה והגמרא על התלמידים, אך נקודת היסוד צריכה להיות שהתורה היא מן השמים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה, כל המשנה, כל הגמרא, הכול מראשית ועד כלה.

בכל מיני שיטות של ביקורת התלמוד, כגון אמירה שכביכול "האמוראים בודקים את נכונותה של המשנה ועל פי זה מקבלים אותה או לא", קורעים את התורה שבעל פה בסכינים, שורפים נשמת הגמרא וגוף קיים, שורפים את המשנה שהיא נשמת הגמרא-רחמנא ליצלן.

ואנו נמשיך ללמוד מתוך אמונה בחיוניותה האלוקית של המשנה והגמרא ויתקיים בנו "חיי עולם נטע בתוכינו".

גמרא יגלה

אלה אצוני

אל אחינו בני ישראל אוהבי שמו ושומרי מצוותיו ועדותיו. בשנים האחרונות פשתה מספחת בקרב מכוני הוראה לבני ישיבות הסדר והתחילה להתפשט שיטת לימוד תנ"ך המטילה דופי בעמודי העולם אבותינו הקדושים, מלכינו הצדיקים ונביאי האמת והצדק. ולא די בצרה הזאת, החלה המגיפה לחדור אל היכל הקודש לימוד התלמוד מעוז ומבצר תורת ישראל מאז ועד עולם. שיטת לימוד קלוקלת והרת אסון בשם "רבדים – ושננות" חדרה לארמנות הישיבות כשהיא פוגעת בכל קדושת התלמוד שהיא כדברי הרמב"ם בהקדמתו שקולה כנגד הסנהדרין בבית המקדש. פשוט וברור שעל כל אוהב ד' וחרד לתורתו הקדושה, להתרחק משיטה שוטה זו אלפיים אמה ולא לתת לה לקרב אל פתח ביתו. ולשומעים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. ודי מציון ישאג ומירושלם יתן קולו והוא מחסה לעמו מעתה ועד עולם. כתבנו וחתמנו לכבוד התורה ולומדיה באמת.

דוד חי כהן

ד"ר ח' ש.

נ.ב. אע"פ שראויה מחאה נמרצת לבוא מצד גדולי התורה ולא מקטני ארץ, אבל כבר אמרו חז"ל שבמקום שיש חילול השם ח"ו... גם שומע ושותק... והוא רחום יכפר.

⁶ פורסם לראשונה א' אדר ב תשס"ג

ב"ה, נר שלישי לחנוכה תשס"ח.

כתב הנודע ביהודה(מהדו"ת אה"ע סי ע"ט) "דע תלמידי החביב ויהיו דברים הללו חקוקים על לוח ליבך לזכרון, הכלל הגדול שאין לכל חכמים שלאחר התלמוד רשות לומר דבר נגד התלמוד, והאומר דבר לסתור קוצו של יו"ד מדברי התלמוד לא יחשב בכלל חכמי ישראל". חלילה חלילה לנו להקל ראש במאומה(ורקיקה מקל וחומר) מול שערי היכל התלמוד שכולו קודש קודשים.

ראשית חכמה יראת ה', שלא יהיה בועט במי שגדול ממנו בחכמה ובמניין (ברכות י"ז) ויש בהצעות של **כאלו סדרי הלימוד החדשים הללו**, יותר מבעיטה באלו שאין בינינו ובינם כלל יחס של גדולים ממנו בחכמה ובמניין, כי גדלו ושגבו מאד מאד מאתנו, ואם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם וכו'.

נוסף ונלך, נחזק ונשתדל בדרכי אבותינו הסלולים והנאמנים, כפי שהורנו רבותינו ורבותי רבותינו מימות עולם, כי טובים וישרים הם, ועוד הם כפליים לתושייה בעלייתם לארץ חמדתנו ארץ נכונה, שמתעלים פי שנים בחכמה ובתבונה (שו"ת חתם סופר, יורה דעה סי' רל"ג). בטהרה ובגבורה נוסף חיל בדברי תורתנו, ויתן בלבנו בינה להבין ולהשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות את כל דברי תלמוד תורתך באהבה וביראה.

עמיאל שטרנברג

Handwritten signature of Emiel Sternberg

ב"ה

י"ג כסלו תשס"ח⁷

היתממות או זריית חול בעיניים?

יצחק שילת

צחוק עשו לנו אנשי "שיטת רבדים" באומרם: אנו הולכים בדרכם של ראשונים ואחרונים. האם באמת סבורים הם שכך למדו את התלמוד הראשונים והאחרונים, או שאין זו אלא היתממות, או מה שגרוע מזה: זריית חול בעיניים? האם הערה "מחקרית" בודדת המיוחסת לגר"א הופכת על פיה את כל דרך לימודו, דרך הבירור הישר והאינטגרטיבי של מקורות חז"ל, למן המשנה, התוספתא ומדרישי ההלכה ועד לכל דקדוק קל בלשון הגמרא, הידועה לנו היטב מתוך 'ביאור הגר"א'? האם מסורתו של רב שרירא גאון בדבר סוגיות יחידאיות בש"ס שנוספו לתלמוד על ידי רבנן סבוראי, או הערות בודדות של ראשונים על משפט שנוסף לגמרא מתוך דברי גאונים (ר' למשל תוספות ברכות לו, ב ד"ה לשון), הופכות חס ושלוש כל סוגיה תלמודית נתונה למרמס של כל חוקר מתחיל וכל תלמיד בתיכון?

חזרנו על כל דברי האיגרת המפורסמת של רב שרירא גאון, ולא מצאנו בה את המונח 'רבנן סתמאי'. מי שמע כזאת? מי ראה כאלה? שמענו על תנאים, על אמוראים, ועל רבנן סבוראי. שמענו על "בני בית המדרש", המנהלים את הדיון במקורות התנאיים ובדברי האמוראים, לא רק אחרי פטירת רב אשי, אלא לאורך כל תקופת האמוראים, והם הם עצמה ובשרה של הסוגיה התלמודית (ר' למשל תוספות שבת ג, ב ד"ה ואיבעית). הסוגיה התלמודית מתארת את הדיון החי בין האמוראים לבין עצמם, בינם לבין תלמידיהם ושאר בני בית המדרש, ואת התמשכות הדיון לאורך דורות, והכל באינטגרציה מלאה, ברוח של ענוות חן והערצת הראשונים מחד, ושל עצמאות מחשבתית וחתיירה לאמת מאידך. ההפרדה המצוצה מן האצבע בין אמוראים לבין 'סתמאים', בין חכמים "מבקרים" לבין חכמים "מצדיקים", הוא מעשה של חיתוך וקיצוץ בנטיעות. לא כך דרכה של תורה.

הנה מה שכתב ביושרו ראש וראשון לחוקרים הנאמנים של ספרות התנאים, הרד"צ הופמן זצ"ל, בהקדמת ספרו 'מלמד להועיל': "אמנם גם זה הניסיון מעיד, שהאנשים אשר השליכו אחרי גוים הלימוד בעיון בדרך אשר דרכו בו גאוני בתראי, הלא הם הנודע ביהודה ר' עקיבא אייגר והחתם סופר וכיוצא באלו, הנה האנשים ההם אשר רק ביקורת (=מחקר) איוותה נפשם, מהם ביקרו ופקרו, וחותרו אחר היתרים להתיר איסורים, ומהם שכחו תלמודם אחרי אשר העלו איזה גרגרים בדרך הביקורת, וזה וזה לא עלתה בידם".

⁷ פורסם לראשונה בעתון הצופה בשנת תשס"ג.

והוא מעיד על עצמו: "אני לא נמנעתי לרדת אל אניות תרשים ההולכות דרך ים הביקורת... ובכל זאת דרך הלימוד של רבתי הקדושים לא עזבתי". לאמור: המחקר התלמודי הוא יס מסוכן, שאפשר לטבוע בו, ורק מי שעומד תמיד על הקרקע המוצקה, דרך הלימוד של רבותינו הראשונים והאחרונים, יוכל למצוא מרגליות גם בים זה.

הרד"צ הופמן השתמש לתומו במלה 'ביקורת' כשם נרדף למחקר. אולם אצלנו השם 'ביקורת התלמוד' מעורר קונוטציות שליליות. נודף ממנו ריח של 'ביקורת המקרא' הידועה לשמצה בכפרונות (הרב הופמן היה, כידוע, מראשי הלוחמים בה).

אנשי "שיטת רבדים" מנקים עצמם מן המשמעות השלילית הזאת, ומצהירים שהם מאמינים באמונה שלימה בתורה שבעל פה, אשר ניתנה למשה בסיני ביחד עם התורה שבכתב. אין ספק שזוהי הצהרה משמחת, ואין ראוי לאיש להעמיד עצמו במקומו של בוחן כליות ולב. אך כדאי לזכור את האימרה של גוי חכם ("חכמה בגויים תאמין") לפיה הדרך לגיהנום רצופה כוונות טובות.

ערעור האמון בחז"ל, הוא מדרון חלקלק, המוביל לערעור האמונה בתורה שבעל פה. על כן מחקר תלמודי המשדר מסר קבוע של "הפרד ומשול", לאמור: הסתמאים לא היו אמוראים, האחרונים לא הבינו את הראשונים, וכי, הוא בגדר "יש דרך ישר לפני איש, ואחריתה דרכי מוות".

עוד דבר מוזר שאינני יודע את פשרו, הוא שירבב הספרדיות לעניין הזה "ללמוד את הפשט של המימרות, לפי הגישה הספרדית". תמהני למי מתכוונים בעלי השיטה: לרי"ף ולרמב"ם, או לרמב"ן ולרשב"א, או שמא לבית יוסף ולמב"ט, או לר' דוד פארדו ולחיד"א? מי הוא זה ואי זה הוא מחכמי הספרדים אשר נגע נגיעה כלשהי ב"מחקר תלמודי"? אתמהה!

אנא, הרפו מתלמידי הישיבות התיכוניות והגבוהות. הניחו להם ללמוד תורה שבעל פה כפי שלמדוה בבית המדרש מאז ומתמיד. סוד כוחה של תורה שבעל פה הוא ברצף, במסורת הדורות. "וחיי עולם נטע בתוכנו – היא תורה שבעל פה" (טור או"ח קל"ט).

לא גימיקים מחקריים, או חלוקת הסוגיה לצבעים, יכניסו את אהבת הלימוד בליבותיהם של הצעירים. רק ר"מים טובים, בעלי ידע וכושר הסברה, ובעיקר: בעלי אישיות תורנית שלימה וסוחפת, יאהיבו את התורה על הצעירים. את הטוב והנכון שבמחקר התלמודי, במידה שישנו, יש להם זמן לרכוש בתקופה יותר מאוחרת, כאשר כבר יהיו תלמידי חכמים, בעלי יכולת הבחנה בין דברים נכוחים ומוכחים לבין סברות כרס והשערות פורחות באוויר, בין עיקר לטפל, ובין ערב לתפל. ושלוש רב על ישראל.

הרבדים בלימוד גמרא

הרבנים ש. י. וייצן ומשה חביב

הפרדת התורה מהפקולטה

תורה במהותה אינה דומה לחכמה. חכמה בגויים תאמין תורה בגויים אל תאמין. צריך לפעול להפרדת התורה מהחכמה. אין הכוונה שאין ללמוד תורה על ידי כלי החכמה אולם השורש של התורה אינה החכמה אלא יראת ה' וכמו שכתוב "ראשית חכמה יראת ה'".

שיטת הרבדים ברובה צמחה מתוך כלי החשיבה שהתפתחו באוניברסיטאות. אוניברסיטה הוא מקום לפיתוח החכמה האנושית ולא לפיתוח התורה. צריך לסגור את הפקולטות לתנ"ך ולתורה שבעל פה בכל המקומות שבהם אין הבחנה ברורה בין קודש לחול, ושבהם התורה אינה דרך חיים אלא חכמה מנותקת ולא מחייבת. תורה אינה נלמדת מתוך "חופש אקדמי" ואי מחויבות לאמונה, אלא רק בקדושה ובטהרה על ידי מוסרי התורה מדור לדור.

הרב קוק הגדיר באמצעות הגדרה מופלאה את התפתחות תורה שבעל פה: "היא בגניזו מן השמים ובגלוי מן הארץ", יש בתורה שבעל פה נגלה ונסתר. רק מי שמכיר את ה"גניזו" יכול לברר גם מה ה"גלוי". באוניברסיטה עסוקים רק ב"גלוי" אולם לשורש, ל"גניזו", הם אינם שייכים. כמו שבימי הביניים לאחר צמיחת הפילוסופיה אצל הגויים היה צריך את הרמב"ם ושאר הראשונים בכדי "לגיייר" את מה שניתן מן הפילוסופיה אל תוך התורה, כך גם בדורנו, רק גדולי ישראל יוכלו לגיייר את מה שניתן לגיייר מן החוץ - הפקולטה - אל הפנים. כל עוד שלא גדולי ישראל עושים עבודה זו מובן מאד שיש חשד בסיסי בכל מה שמובא מהפקולטות למיניהם.

תפיסה אחדותית מול תפיסה פרודית

התפיסה המחקרית היא תפיסה התופסת כל פרט לעצמו, ואותו היא מנסה לנתח במנותק מהראיה הכללית. אולם, הדרך שהתורה נדרשת היא בדרך "כלל ופרט וכלל". התורה היא כלל אחד גדול המתגלה אלינו דרך כל פרט ופרט. היסוד של לימוד התורה הינו האחדות הגדולה השוררת בכל התורה כולה.

שיטת הרבדים חותכת את התורה לחתיכות. האמורא לא בא לפרש את המשנה כפי אמיתתה, אלא אמר את דבריו במנותק מהמשנה. האמורא אומר הסבר דחוק במשנה רק

⁸ פורסם לראשונה באדר ב' תשס"ג

בכדי "להסתדר" עם המשנה. ה"סתמא דגמרא" נותן נקודת מבט שונה ממה שאמרו האמוראים. וההלכה למעשה אינה עולה מתוך הפרשנות הפשוטה שאנו מציעים בפירוש המשנה. זה אחד מן הלבושים של השיטה המחקרית שאינה רואה את כל התורה כדבר ה' אחד, שבו אנו מצליחים לחבר בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה, בין המשנה לתלמוד, בין המשא ומתן התלמודי לפסיקת ההלכה, בין פרטי התורה למחשבה הכללית שעומדת מאחר כל פרט של תורה.

כגמד על גבי ענק

התורה ניתנה בצורה שהכתב הוא מועט והפירוש שנמסר בעל פה הינו מרובה. ישנם שני מושגים: ירידת הדורות ועליית הדורות. מבחינה פרטית יש ירידת הדורות. כשאנו משווים את מעלת התנא למעלת האמורא אנו אומרים שמעלת התנא גדולה יותר. כך נתקבע בעם ישראל, שכשיש פער גדול בין תקופות אין האחרונים מרשים לעצמם לחלוק על הקודמים להם.

התפתחות התורה שבעל פה לא הייתה רק כדרך להתאים את התורה למציאויות המתחדשות, אלא גם להתאים את התורה ליכולת הקליטה של תלמידי החכמים שבדורות המאוחרים. בכדי שהדורות האחרונים יוכלו לקלוט את אור התורה היה צורך לפרש ולפרט את דברי התורה. אנו יכולים להבין את דברי התנאים רק בעזרת האמוראים. את דברי הראשונים רק על ידי האחרונים. לשון המשנה היא הרבה יותר תמציתית ומסתירה דברים רבים שהתלמוד מגלה. וכך בכל הדורות - ככל שהדור יורד יש צורך להרחיב דברים, ורק באמצעות הדור הקודם הדברים יובנו. לא ניתן "לקצר" את הדרך ב"כבישים עוקפים" למיניהם, ולפרש פירושים משלנו ישירות על דברי התלמוד והראשונים. עתה אנו בדור שבכל יום יוצאים מאות ספרים. זאת משום קוצר דעתנו. שיטת הרבדים לא מכירה בכך. לפי שיטה זו, אנו יכולים להתחבר ישירות לאור של המשנה ללא הצורך בתלמוד.

המושג השני הוא עליית הדורות. יש עליית הדורות רק מצד ה"סך הכל". יש בדורות האחרונים יותר תורה מאשר בדורות הקודמים. זאת משום, שיש לנו את התורה של הדורות הראשונים עם התוספת המועטה שלנו כגמדים, לאחר כל מה שהענקים שלפנינו האירו לנו כשהגמד אינו מכיר בכך שהוא גמד ומי שלפניו ענק, גם גמד הוא אינו יכול להיות. בניית שיטת לימוד שאינה מרוכזת בדברי הענקים תרחיק אותנו ממקור האור. מסורת הלימוד בבתי המדרשות משקיעה את כל עמלה בהבנת התלמוד על פי מה שכתבו הראשונים.

קבלה ודבר ה' מול חידוש ואנושיות

לשיטה זו הביאו ראיות מדברי גדולי הדורות, שבמקומות מסוימים חידשו פירוש במשנה שלא לפי מה שמבואר בתלמוד. זה רק מלמדנו שאין בכך כפירה בתורה שבעל פה, אולם אין זה אומר שכך היה סדר לימודם. גדולי הדורות השאירו לנו בכתביהם את מה שחידשו בתורה, אולם עוד לפני שחידשו - הם למדו את כל התורה כולה עשרות ומאות פעמים. רק חידוש שבא לאחר שאדם כבר התמלא בתורה ויש לו דעת תורה, יש לו שם של תורה, והחידוש הוא חלק בלתי נפרד מאישיות התורה שבו, וממילא מן התורה כולה. הנכונות לקבל תורה ולהתרכז במה שנאמר לפנינו, זה הדבר שהופך את התורה לתורה אלוקית. נמצא בדברי הגר"א שבאר משנה גם בדרך שלא הוזכרה בתלמוד. האם זה היה עיקר לימודו? האם בזה הוא התחיל? ודאי שהגר"א למד אלפי פעמים את כל מה שנאמר לפניו, דן בדברים, פירש אותם והכריע בין השיטות השונות, ומתוך כך גם חידש את חידושי. גם אנו נלך בדרכו של הגר"א: קודם כל נלמד את כל באור הגר"א על ד' חלקי שלחן ערוך, נלמד את פירושי הגר"א בנסתר, אולי אח"כ נזכה גם לומר פירוש שלא הוזכר בתלמוד. לימוד בכל דרך אחרת הינו מתכון ל"עם ארציות", לאי הבנת העיקר והטפל בדברי התורה.

מעבר לכך, לא ניתן ללמוד "שיטה" ודרך לימוד ממקומות בודדים בהם אנו מוצאים חידושים מקומיים של הראשונים והאחרונים. דווקא מתוך ציון המקומות הבודדים התואמים כביכול לשיטה זו, נוכל ללמוד לשאר המקומות שבהם התלמוד לא יזוז ממקומו.

ענוה מול חיפוש עצמי

בכל שיטת לימוד צריך למצוא את המניעים הנפשיים שבאים לידי ביטוי עם שיטה זו. נראה ששיטת הרבדים עולה וצומחת מתוך תרבות המערב ששמה את האדם במרכז. אישיותו, רצונותיו וביטוי העצמי של האדם מודגשים מאוד על פי תרבות זו. אדם שמחפש את ביטוי העצמי ואת אישיותו קשה לו להקשיב לאחרים, להתמסר וללמוד שנים על גבי שנים מה שנאמר בדורות שלפניו. בשיטת

הרבדים מודגשת האמירה שלי בלימוד, ולא הקשבה למה שאומרים לי.

התורה אכן בונה אותנו ומפתחת את אישיותנו, אבל אין הדבר נעשה מלמטה למעלה אלא מלמעלה למטה. התורה מגלה את מה שטמון בתוכנו באמת, ולא את הרבדים החיצוניים של אישיותנו. דבר זה יוכל להיעשות אך ורק על ידי ענווה והקשבה לדברי התורה. קודם כל אנו מקשיבים לדבר ה' ורק מתוך כך נקשיב אל עצמנו. כך מתפתחת מידת הענווה, שבה האדם הוא בחינת צינור להעביר את דבר ה', ובהוא הוא מגלה את עצמיותו. גישה שמעמידה את

האדם כמפרש עצמאי של תורה שבכתב או של המשנה, הינה מתכון חינוכי, תרבותי ושכלי שעלול להביא לשבירת מסורת קבלת תורה ולפיתוח האני העצמי, שלא מתוך שמיעת דבר ה'.
ה"כלל" השני

היסוד, שהתורה הינה הגרעין הפנימי של כל המציאות כולה, הוא נכון. וכמו שהמציאות מתפתחת ואינה סטטית, כך גם יש התפתחות בתורה שבעל פה. ודאי שבדור שלנו שהולך ונגאל וחוזר לארץ ישראל, גם התורה הולכת ונגאלת. תורת הגאולה תהיה תורה חדשה ומאירה. אולם, האור שיתחדש לא יהיה מתוך בריחה והתנתקות מכל האורות שנתגלו במשך כל הדורות. אנו לא נשים בצד שום הארה שנתגלתה במשך אלפי שנות הגלות. לא עברנו את הגלות בכדי ש"נפטר" מהאוצרות הרוחניים שצברנו בעמל רב. אנו נאיר את כל התורה שנלמדה בדורות הקודמים באור של גאולה, באור של הכללה ובאור של אחדות .

כאמור, התורה מתגלית בדרך של "כלל ופרט וכלל". התורה נתגלתה בתחילתה ככלל אחד גדול במעמד הר סיני. במשך כל הדורות תורה שבעל פה הלכה וגילתה את אלפי הפרטים ופרטי הפרטים שצמחו והתפתחו מהכלל הראשון. עתה המשימה שלנו היא לגלות את ה"כלל" השני. עלינו להראות כיצד מכל פרטי הפרטים עולה כלל אחד גדול. ה"כלל" השני יגלה בצורה שלמה את מה שהופיע בצורה מאד תמציתית ב"כלל" הראשון. ה"כלל" השני יצליח לגאול את כל הפרטים ולהופכם לאמירה אחת כללית המתייחסת לכל פרטי הפרטים של החיים. זוהי שיטת התורה שלנו .

ב"ה

עקירת האמונה

י"ז טבת תשס"ח⁹

משה גנץ

דורות רבים לפני היות משרד החינוך בעולם, שנים רבות לפני שהמונים באומות העולם ידעו קרוא וכתוב, כבר התנהלה בעם ישראל מערכת חינוך מפוארת. ילדי ישראל למדו אז תורה והם ממשיכים בלימוד הזה מהימים ההם ועד היום. לימוד התורה אינו נעשה כדי לספק סקרנות אינטלקטואלית. הוא נעשה, בראש ובראשונה, כדי לתת לילדי ישראל את הבסיס הנשמתי לחיי היהדות שלהם. בכל יום לפני תחילת לימודם הם מברכים את ה', שבחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. נקודת המוצא של הלימוד, וגם הלב שלו, הם הידיעה שהילדים עוסקים בדבר ה' הפונה אליהם. תורת ה' הבונה את אמונתם ומכוונת את כל חיי הרוח וחיי המעשה שלהם.

בשנים האחרונות מצעידה אותנו מערכת החינוך על דרך "האקדמיזציה" היא רוצה לחייב את כל המורים להיות בעלי השכלה אוניברסיטאית בנושא שאותו הם מלמדים. בכל הנוגע למקצועות המדעיים השונים, אולי האמת עם מערכת החינוך הממוסדת. (אף על פי שלא באקדמיזציה תלויה ההצלחה הלימודית בבית הספר, ובוודאי שלא ההצלחה החינוכית). אלא שדעתם, לפיה לימוד התנ"ך תפקידו להרחיב את הידע של התלמידים ולהפגיש אותם עם הספר העתיק של האומה, ולא עוד, מעלה את התחושה לפיה הליך האקדמיזציה אמור לחול גם על לימודי התנ"ך בישראל.

לדעתי, ולפי ההבנה של שלומי אמוני ישראל על תפקידם של לימודי היהדות המגמה הזאת היא הרסנית, וגם שערורייתית. אקדמיזציה של לימודי יהדות פירושה המעשי הוא עקירת האמונה הישראלית מלב התלמידים.

ואפרש: כידוע, ריבונו של עולם אינו "דבר מדעי". אנשי מחקר לא הצליחו למצוא אותו בשום מעבדה ובשום חפירה ארכיאולוגית. על כן, הפקולטות למקרא, שהן "מדעיות", מתייחסות אל התורה בהתעלמות ממקורה הא-להי, אם לא בהכחשתו. כביכול יש לפניהן יצירות ספרותיות או משפטיות עתיקות אנושיות, שתכניהן עומדים למשפטם האנושי של המרצים והתלמידים. דיוניהן בדברי הנביאים מעוקרים מאמונה בדבר ה' אשר בפי הנביא. אלה הן הנחות היסוד שכל מערכת הלימודים האקדמית בנויה עליהן. וראוי להמליץ עליהן את דברי ירמיהו: "איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת ה' איתנו? הנה דבר ה' מאסו, וחכמת מה להם?"

⁹ פירסום חוזר

פני ישיבת ההסדר – לחידוש או לקידוש¹⁰

שלום קליין

בצנעה וכמעט בסתר מתרחשת לה מהפכה בעולם הישיבות. בקרוב נוכל להכיר טיפוס חדש של בן ישיבה, שלא יסתפק בהעמקה בהוויות אביו ורבא, אלא ימצא גם זמן לבקר בהצגות תיאטרון, אדם שעל שולחנו תוכל למצוא בצד השי"ס והרמב"ם גם את המלה האחרונה בספרות העכשווית.

זה היה יכול להיות פתיח למאמר שיתאר בהתלהבות את החידושים בעולם הישיבות בתקופה האחרונה. חידושים אכן מתרחשים בישיבות חדשות, וגם בותיקות נושבות רוחות אחרות. עובדה זו משמחת רבים, אך מעוררת אצל אחרים דאגה וחשש. הקמת המכינות הקדם צבאיות פגעה בישיבות ההסדר. ניכרת גם עייפות במוסדות ותיקים, המעוררת חיפוש דרך. אולם לדחף לשנות ולחדש סיבות נוספות. הרצון למשוך תלמידים מביא להדגשת המיוחד והמחודש. הרצון לחדש מהווה גם ביטוי ליצירתיות ומקוריות, דבר משובח ויפה כשלעצמו. אולם, בולטת נטייה לחדש בכל מחיר, "אני מחדש סימן שאני קיים", וחשש גדול מקנן בלב. מפחידה המחשבה, שבבית המדרש עצמו צומחת תשתית רוחנית העלולה להביא ח"ו לרפורמה ולקיצוץ בנטיעות.

חידוש דרך הלמוד

נפתח בחידושים בתחום הלמודי.

עד היום התמקד לימוד הגמרא בישיבה בהבנת הדעות השונות, במאמץ לשוב הסתירות בין המקורות, ושינון לשם ידיעה. היה רצון להגיע לבקיאות וחרifות, סיני ועוקר הרים, מתוך אחריות להמשך המורשת.

בניגוד לכך, אימצו בתי מדרש החדשניים גישה ביקורתית. במקום להבין מה אמרו אביו ורבא, מבקשים לבחון בצורה חופשית אפשרויות אחרות בלא מחויבות למסקנה. סתירות בין סוגיות יתפרשו כמחלוקת בין בתי מדרש, בניגוד למגמה המסורתית למעט את המחלוקת. בדרך זו עומדים הכול לביקורת, תנאים ואמוראים ראשונים ואחרונים.

חידוש בלא הגבלות מול פירוש מתוך סמכות

ועולה כמובן השאלה, מה רע בשנוי סגנון הלימוד, אדרבה יש להתחדש כדי להיות רלבנטי, ולדבר בשפת הדור. עוד יקשו, וכי מעטים גדולי ישראל, שלכל אחד מהם הייתה שיטה

¹⁰ מאמר זה הוא תקציר מאמר שפורסם ב"אורות עציון (ל)" ביטאון ישיבת אור עציון שלהי תשנ"ט.

על כן, האנשים היותר מתאימים להיות מחנכי ילדינו אינם הולכים, וגם לא ילכו ללמוד לימודי יהדות באוניברסיטה. הם יודעים שאסור ללמוד תנ"ך באווירה ההיא, וגם אם מי מהם ילך לשם, לא יוכל לסבול את האווירה שם, ויברח ממנה. האנשים הלומדים תנ"ך באוניברסיטה, אווירת הלימוד האי-אמונית במשך שנים משאירה בהכרח את רישומה השלילי עליהם. ייתכן, שאחד ממאה מכל הלומדים במסגרות הבעייתיות האלה יהיה בדרגתו של ר' מאיר, ש"רימון מצא תוכו אכל, קליפתו זרק". והוא יצליח אולי לשרוד כמאמין שלם, וגם ייצא ברווח מכמה חידושים שישמע באוניברסיטה. אבל כל השאר, אין ספק שהאווירה הזאת תפגע קשה באמונתם. (הם בוודאי יאמרו שהם התפרקו רק מהנאיביות שלהם, והם עדיין מאמינים "על פי דרכם").

היש שערוריה גדולה מזאת משרד החינוך מחליט, שרק אנשים שאכלו את הרעל הרוחני הזה, רק הם יהיו כשרים ללמד את ילדי ישראל תורה?

הדברים הם כל-כך פשוטים, שממש מבייש שצריך להתריע עליהם. אבל בפועל, המהלך של הזה צובר תאוצה, וכמעט אף אחד לא קם ומתאונן.

אף אחד לא קם מפני שהתהליך נעשה בהדרגה. בינתיים יש אקדמיזציה רק בבתי המדרש למורים, וכנראה אפשר למצוא פה ושם גם יהודים יראים ושלמים שהם בעלי תארים. ולכן בינתיים כאילו הולך העניין על מי מנוחות ושום דבר רע לא קורה.

אבל הנה מתברר שאין הדבר כך. פתאום מתחילים לצוץ מאמרים, שנכתבו על-ידי מרצים בבתי מדרש למורים דתיים, שכל הקורא אותם עיניו תימקנה בחוריהן! מתברר שאנחנו כבר מצויים בתוך תוכו של התהליך ההרסני שרק ילך ויחמיר. עלינו להתעורר ולהילחם על נפשנו, ומהר.

אנשי הציבור שלנו נקראים לתבוע ממשד החינוך, בכל התקיפות, להקים במקביל למועצה להשכלה גבוהה הקיימת, מועצה להשכלה תורנית גבוהה לנושאי יהדות. המועצה הזאת תהיה מורכבת מאנשי תורה המכירים את הדרישות המתאימות להוראת לימודי הקודש השונים בבתי הספר הדתיים, ותהיה מוסמכת לחלק תארים השקולים לתארים האוניברסיטאיים.

אם הדרישה הזאת לא תתקבל, כלומר, אם יתברר שהחינוך הממלכתי-דתי איננו מקבל עצמאות אפילו בהוראת לימודי הקודש, ציפור נפשו, נראה לי שלא יהיה מנוס ממעבר לחינוך עצמאי, דוגמת זה שיש בציבור החרדי. אם הנושא הזה לא יטופל כראוי, נראה תוך זמן לא רב, שאלפי הורים החרדים לחינוך ילדיהם יצביעו ברגליים, ויעברו, שלא ברצונם, למסגרות חינוך אחרות. החינוך הממלכתי-דתי יתפורר, ויישאר בעיקר כמסגרת למסורתיים.

ייחודית, וחדשו חידושים מפליגים. ומי לנו גדול מהגר"א, שבמקומות רבים שינה את נוסח התוספתא והירושלמי, וחלק רבות על ראשונים.

התשובה היא, שאכן "אין בית מדרש ללא חידוש", זו מהות בית המדרש, אולם הדבר תלוי במספר תנאים: בידע ובסמכות, במינון, ובמידת הביסוס של המסקנות.

אין אפשרות להורות דרך חדשה כאשר אין לתלמידים בסיס נרחב בראשונים ואחרונים. מי שחדר ולו במעט לעולמם של הראשונים, עומד על גדולתם הפנומינלית. העברת ביקורת חופשית על דבריהם מבליטה בדרך כלל דיספרופורציה בין גודל ההעזה מחד, לבלבול המושגים מאידך. וכאשר קיימות הפרופורציות הנכונות קיימת הרבה יותר זהירות וברור הצורך בבסיס רחב וציב, וממילא החידוש מצומצם.

הראשונים והאחרונים העלו אומנם, חידושים מפתיעים, ולפעמים הם מעיזים לחלוק מכל וכל על קודמיהם, אך השאלה היא האם זו שיטה. אמת, אם נצרף לרשימה אחת את החידושים כולם נקבל סכום גדול, אך אצל רובם הגדול הדבר חריג, ונאמר כשאין מוצא אחר.

והרוצה להיתלות בגר"א, אינו יכול שלא להתייחס לתיאור של תלמידיו לדרכו בהגהותיו. בהקדמה לספר פאת השלחן מספר תלמידו ר' ישראל משקלוב על לימוד משנת ערוגה (כלאים פ"ג). "כי יגע בכל כוחותיו כמה מאות פעמים ... משך זמן שהיה יכול ללמוד חצי ש"ס בבלי, ודחה כל פירושי הראשונים וביאר שיטה חדשה אמיתית", כלומר הגר"א לא חידש פירושים אלא לאחר ברורים אין סופיים. ועוד שם בשם ר' חיים מוולוז'ין תלמידו המובהק של הגר"א שלא חידש שום הגהה "עד שהיה לו ראיות ברורות מתושבע"פ לא פחות מט"ו מקומות, ובנסתרות עד ק"ן מקומות".

דברי אלוקים או מושגים אנכרוניסטיים

אולם, השאלה החשובה ביותר העומדת על הפרק, היא מהות היחס לדברי חז"ל ובהמשך לדברי גדולי הראשונים. השאלה היא, האם יש כאן מפגש עם חכמת אנוש גרידא, או מגע עם מושגים שערכם הרבה מעבר לכך, כלומר חכמה שמקורה ברוח הקדש. ממקורות רבים למדנו כיצד להתייחס לחז"ל. כך מצאנו בירושלמי גיטין (פ"ו ה"ז) "רבי כד הוה בעי מקשייה על דר' יוסי אמר אנן עליביא מקשיא על דר' יוסי" (רבי כשהיה מקשה על ר' יוסי היה אומר, אנו העלובים מקשים על ר' יוסי). ר' יהודה הנשיא מסדר המשנה חי בדור שאחרי ר' יוסי והכירו, ואעפ"כ נהג בו כבוד מופלג. ואם בדורות הקרובים לאותם חכמים כך, מה נענה "אנן עלוביא".

קושיות ר' עקיבא איגר המצויות בגמרא, במשניות, בשו"ע ועוד, הן דוגמא לגדלות אמיתית שיש לחנך לאורה. ר"ע איגר אינו חוסך בתמיהות, אולם לרוב מסקנתו היא – צריך עיון,

ביטוי שטמונה בו הוראה והדרכה. כי גם אם התמיהה גדולה יש לדעת, שהחיסרון אינו במושג, אלא בקוצר הדעת של המשיג.

אולם כשאין היחס לחז"ל ולראשונים כמלאכים ערכו של הלימוד שונה מהותית. אם מניחים שאין חוכמת חז"ל אלא חכמת אנוש רגילה, פירוש הדברים, שאפשר שתורתם מיושנת ולא רלוונטית.

דרכה של תורה בישיבה ובאקדמיה

הרגשת הצורך לחידוש מחד, ולהתקרבות לערכי התקופה מאידך, אך טבעי הוא שתביא לאימוץ דרך המבטאת קידמה והתחדשות, היא דרך האקדמיה. אך שוב ישאלונו, על מה תלוונותיכם?

קיים פולמוס רב שנים למי הבכורה. העולם האקדמי סובר כי רק בשיטה המדעית השיטתית, ולא בדרך הישיבתית, ניתן להגיע לאמיתה של תורה ולמחקר תלמודי ממצה. ועל אף שמכירים אנו בעובדה שבאקדמיה מצוים חוקרים מבריקים יראי שמים, ובעלי ידע תורני גדול, קיימים הבדלים מהותיים בין האקדמיה והישיבה, שאסור לטשטש אותם.

בניגוד לישיבה יראת השמים אינה תנאי להכרה באיש האקדמיה ולהתקדמותו. מלבד זאת, במחקרי האקדמיה תופסים מקום רב המחקרים ההיסטוריים ומחקרים צדדיים נוספים, שעל אף חשיבותם אסור שיסיטו את מרכז הכובד מהעיקר, שהוא התמודדות עם התוכן. אולם החיסרון העיקרי הוא היחס לחז"ל. הבעיה היא, הניתוח הביקורתי של טקסטים תלמודיים משל זו יצירה ספרותית, והקלות הגדולה בחידוש הסברים ככל העולה על דעת החוקר. ובעוד האקדמיה מניחה כל נושא על שולחן הניתוחים, ובוחנת אותו בגובה העיניים, המבט בישיבה הוא מבט של דרך ארץ מלמטה למעלה.

הדבר נובע מכך, שהמדע כולו מתחיל מתחושותיו של האדם וממחשבותיו, והוא מתפתח על בסיס ניסיון החיים וההיגיון של האדם. תיאוריות שאינן עומדות במבחן נפסלות הן במדעי הטבע, והן בפילוסופיה. בקלות רבה יחסית מוחלפות התיאוריות הישנות בחדשות.

דוגמא מובהקת מצאנו בהשקפתו של אחד מאבות המדע המודרני דקארט. הוא פוסל את כל מה שלמד, ובונה מחדש את המדע והפילוסופיה, כשנקודת המוצא היא ה"אני", "אני חושב ובכן אני קיים". וכך הולכות ונבנות תיאוריות על בסיס סתירת הקודמות, כאשר ה"אני" הולך ותופש מקום חשוב יותר ויותר.

לא כן היהדות. היא כולה הולכת ונמסרת מלמעלה למטה "משה קבל תורה מסיני", כשהבסיס איננו היחיד גדול ככל שיהיה, אלא העם כולו "ממלכת כוהנים וגוי קדוש". ומפורסמת הצהרתו של הרב קוק (אגרות ראי"ה ח"א עמ' מח) "לא לקנט נשוב כ"א לים סוף לסיני ולירושלים, לאברהם, למשה, לדוד, לרבי עקיבא, ולר"ש בן יוחאי".

ונחזור ונאמר, אין בכוונתנו לפסול כל מי שדרכה רגלו באוניברסיטה, אך יש להדגיש את הכיוון הישיבתי השונה במהותו, ואסור שיהיה טשטוש תחומים.

הממסד והאקדמיה

על אף העמדה המקובלת שהישיבה שונה מהאקדמיה, הולכת וחודרת האקדמית לישיבות. בכל ישיבות ההסדר פועלים מכונים גבוהים להוראה, שזיקתם האקדמית ברורה. לרוב אין הישיבה מסוגלת לפקח על הנלמד במכון, על הזמן המיועד ללימוד זה, ולהשפיע בבחירת המורים. מכונים המכבדים עצמם מסרבים להכיר בלמודים מסוימים בישיבות, גם כאשר למודים אלה אינטנסיביים ורציניים.

אולם תלונה קשה יותר יש להפנות למשרד החינוך המעמיק בשנים האחרונות (גם בממשלה הקודמת) את המגמה, שתלמידי חכמים שאינם בעלי תואר אקדמי מוכר, לא יוכלו ללמד במוסדות הוראה גבוהים.

מצביאות זו מעמידה כמובן במבחן קשה את ראשי הישיבות והרבנים. מכיר אני ישיבת הסדר מסוימת, שרמייה בקשו לקבל הכרה גבוהה, בעיקר מחישובים כלכליים. כך קרה שבמועד קבוע בכל שבוע, בעצם היום, הייתה יוצאת קבוצת רבנים ובראשם ראש הישיבה מהיכל הישיבה, כשפניהם לירושלים עיר הקדש לקבל תורה בטורו קולג'. והמשמעות החינוכית ברורה.

שמענו גם על ראש ישיבה שהעלה יוזמה לייסד סניף של הטורו קולג' בקרבת הישיבה. ההיגיון ברור, מדוע להטריח את הלומדים לכתת רגליהם לירושלים, אם אפשר להביא את האוניברסיטה לישיבה. פעולות שכאלה גורמות לבלבול ולמבוכה, ויוצרות בקרב התלמידים הרגשה שהישיבה אינה אלא מכינה לאוניברסיטה.

פריצת התחום בפרשנות המקרא

ואם קיימת השפעה מהעולם האקדמי בלימוד הגמרא, הרי שבתחומים נוספים כמו למודי התנ"ך והאמונה על אחת כמה וכמה. וכבר התרגלנו לכך, שבנושאים אלה אין הגבלות והיחס לחז"ל הולך ונפרץ. עיון קצר בעלוני פרשת השבוע הנפוצים במקומותינו יספיק כדי להיווכח, ביחס הפגום לאבות האומה ולערכים יסודיים המושרשים בה.

בשבת אחת יכול אתה לקרוא על הכישלון החינוכי של יצחק, ובאחרת על היחס המשפיל והשוביניסטי של אברהם לשרה. קיים חשש כי קרוב היום, שבישיבותינו לא יהיה לגיטימי לפרש את חטא דוד ובת שבע בדרכם של הסוברים כי דוד לא חטא. אין ספק שאבותינו וכל גדולי הדורות היו בני תמותה שבפועל גם נכשלו. אולם, כמו שאמרנו לעיל, הפירוש תלוי ביחס הבסיסי, שמתוכו נגזר סגנון הדברים.

נדרשת סמכות כדי לחדש פרשנויות חדשניות, יש צורך בבסיס מוצק. אולם כיום נותנים לכל אחד את תורתו בידו. מחנכים את המורים המורות והגננות, שלכל אחד יש זכות ואף חובה לפרש את הפסוקים כראות עיניו, בלא הגבלה.

מתוך הבנה ביקורתית פשטנית עלולה להתגלות אי מוסריות בפרשיות רבות בתורה. והשאלה היא האם אומנם יכולים לנתח את המקראות בצורה חופשית, או שחייבים להניח מספר הנחות שעל בסיסן לומדים אנו את פסוקי התורה. את הגישה הבסיסית הקנו לנו חז"ל, ואם מערערים על סמכותם התוצאה היא התנפצות דמותם של אבותינו מייסדי האומה.

וכך אומר הספורנו בפרשת יוסף והאחים (בראשית לז, יח) "בהיות כולם צדיקים גמורים עד שהיו שמותם לפני ה' לזיכרון". העובדה ששמות השבטים הונצחו בחשן המשפט מוכיחה לדעת הספורנו את צדקתם של בני יעקב, על אף הבעייתיות במעשים מסוימים שאירעו להם. המדע כולו בנוי על הנחות יסוד, אקסיומות, שבלי להניח אותן מתמוטט המבנה המדעי כולו. גם לנו כאנשים מאמינים יש הנחות יסוד מחייבות.

התלמוד והמעשה

שכיחה הטענה הגורסת, שאין סכנה בהשמעת פרשנות גם כאשר היא מרחיקת לכת, כל עוד מוסכם לקבל את סמכות חז"ל הלכה למעשה. חושבני שטענה זו רחוקה מהאמת, ויש בה כדי להטעות.

מסקנת הגמ' (קדושין מ:): "נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה". למדנו מכאן, כי חייב להיות קשר וחיבור בין הלמוד למעשה, ולימוד המנותק מהמעשה, הריהו חסר ומקוטע.

אולם מלבד זאת, הטענה שבפועל קיימת הפרדה בין הפרשנות למעשה גם היא מופרכת מעיקרה. מי שעיניו בראשו, יכול לראות את הפיחות הגדול שחל לאחרונה במחנינו בתחומים הלכתיים מעשיים מסוימים, וקיים קשר ברור, בין מגמות החדשנות בצד התיאורטי לקיום ההלכה למעשה.

עדים אנו לצערנו לאחרונה להבעות שונות של חוסר נחת מהלכות שונות בטענה שאינן מתאימות להרגלי החיים המודרניים. התעוזה לבחינה מחודשת של הלכות ומנהגים, ופסילת אלה שאינם נראים רלבנטיים נובעת מההכרה, שהפתרון לבעיותיה של היהדות המודרנית יבוא על ידי מהפכה ושינויים הן בבית המדרש פנימה והן בעולם המעשה.

העמידו תלמידים

אם מקובלת ההנחה, שלשישיבה תפקיד מרכזי בהנהגת העם מבחינה תורנית וערכית, אין להסתפק בכך שהרבנים יודעים ומקיימים. השאלה היא, מה דמות תהיה לתלמידים בוגרי בתי המדרש החדשניים.

בשיחה עם ראש אחד מבתי המדרש החדשניים הוא הסכים שבפרטים יסודיים מסוימים יש לתלמידיו עמדה, שגם לדעתו היא מוטעית, והסביר שקיים הבדל יסודי בין הדור הבוגר, שגדל על יסודות מוצקים והפנים אותם, לבין הדור הצעיר שאיננו חי את הדברים. האבחנה נכונה כמובן, אך השאלה היא האם זו גזירה משמיים. ואולי אדרבה מציאות זו מחזקת את התביעה לחזרה אל הדרך הסלולה.

זאת ועוד, כאשר הסגנון ביקורתי קשה ואולי בלתי אפשרי לבנות דמויות שיקרינו בטחון, כי אין שום נושא הנלמד בהכרה שלימה, שהרי בכל מצב נותר מחסום ה"אני" הספקני והביקורתי. יכול האדם לעסוק שנים בתורה, בלא להכיר ולהפנים, שאלו דברי אלוקים חיים. וכשם שהמתמטיקאי איננו משולש, כך יכול התלמיד ללמוד חסידות, לעולם לא יהיה חסיד. לדעתי, גם מבחינת כח המשיכה לתלמידים האכזבה תבוא במהרה. אם בשלב ראשון ינחלו המוסדות הצלחה בשל החידוש והפתיחות, הרי שכאשר יפוג החידוש, יתברר, שאין בכוחן למלא מצברים במטען רוחני אמיתי ועמוק.

הישיבה הייתה בכל הדורות מוסד מרכזי, הלב והמות, ותרם תרומה מכרעת לקיומו הרוחני של עם ישראל, ואף לקיומו הפיסי, כי הא בהא תליא, "מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן". ולכן המשך קיומו חיוני.

עם ישראל ממשיך לחפש, תשובות לבעיותיו הרוחניות. חידושים מהפכניים ברוח הזמן לא יביאו מזור. רק תורה המבוססת על יסודות איתנים היא זו שתתן בסופו של דבר את המענה הנכון.

יש לחזק את הקיים. הקנקן צריך להיות חדש, הכלים בהם צריכים אנו לפעול צריכים להיות המודרניים ביותר, השפה צריכה להיות מעודכנת וצחה, וההתייחסות לבעיות הזמן צריכה לבוא מתוך אותנטיות ונאמנות מוחלטת למקור המקודש. שמעתי בשם רב חשוב, המטרה אינה להביא את הרמב"ם אל העם, אלא להביא את העם אל הרמב"ם. האתגר גדול ומורכב, אך נמשיך להאמין כי הוא אפשרי. תורת ארץ ישראל אין משמעותה דילול מסרים, אלא אדרבה העמקתם, במטרה להגיע באוירא דארץ ישראל להשגות רוחניות גבוהות יותר. לא מהפכה של חידוש דרושה לישיבות, אלא רענון התכנים מתוך תוספת קדושה.